

SVĚTOVÁ ČETBA

Výběr z vydaných svazků

M. T. CICERO: Dvě rozmluvy
150 stran, kart. 4,90 Kčs

G. FLAUBERT: Bouvard a Pécuchet
348 stran, kart. 11,40 Kčs

P. JILEMNICKÝ: Dunivý krok
228 stran, kart. 6,50 Kčs

F. KARINTHY: Cesta do Faramida
228 stran, kart. 5,50 Kčs

J. MARTÍ: Padají z nebe květy
224 strany, kart. 7,10 Kčs

I. KRASICKI: Vojna mnichů
208 stran, kart. 9,90 Kčs

M. KRLEŽA: Návrat F. Latinovicze
308 stran, kart. 8,60 Kčs

J. M. MACHADO DE ASSIS: Don Morous
288 stran, kart. 9,10 Kčs

V. T. NAREŽNYJ: Dva Ivani
228 stran, kart. 6,30 Kčs

ŠUDRAKA: Hliněný vozíček
260 stran, kart. 6,90 Kčs

J. ARANY: Zvon v pustě
160 stran, kart. 6,60 Kčs

L. DE CAMÕES: Lyrika
266 stran, kart. 8,80 Kčs

G. LEOPARDI: Poesie luny
220 stran, kart. 9,70 Kčs

RŮŽE RAN (Něm. lyrika 17. věku)
132 strany, kart. 5,40 Kčs

G. PARINI: Den
188 stran, kart. 9,50 Kčs

D. I. FONVIZIN: Komédie
260 stran, kart. 4,40 Kčs

ELIN PELIN: Větrný mlýn
298 stran, kart. 7,50 Kčs

N. A. NĚKRASOV: Kniha veršů
232 strany, kart. 7 Kčs

N. S. SERGEJEV-CENSKIJ: Lvi a slunce
284 strany, kart. 8,50 Kčs

M. KONOPNICKÁ: Na fujarce
156 stran, kart. 5,40 Kčs

G. SALUSTIUS KRISPUS
Katalinovo spiknutí
Válka s Jugurthou

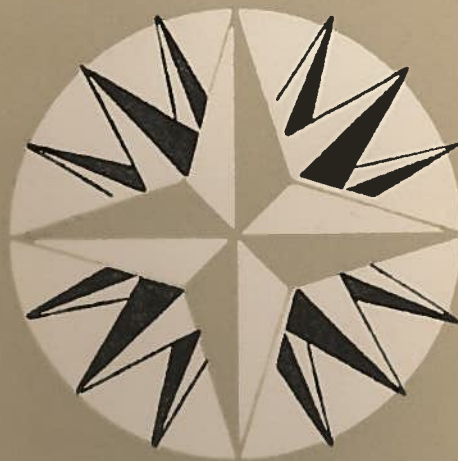
ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII

37376

KARLOVY UNIVERSITY V PRAZE

s Krispus
PIKNUTÍ

VALKA S JUGURTHOU

13/2 — Cena tohoto kartonovaného svazku 6,80 Kčs

01 — 132 — 62

292

SVĚTOVÁ ČETBA SV. 292

Státní nakladatelství krásné literatury a umění

GAJUS SALLUSTIUS KRISPUS

(86—34 př. n. l.)

pocházel z rodiny římského jezdce v sabinském Aminternu. Politickou kariéru začal jako kvestor a tribun lidu. Z pověření Caesarova zastával významné vojenské funkce. Po dobytí Numidie se stal správcem této nové provincie a získal zde veliké bohatství. Po Caesarově smrti se věnoval již jen spisovatelské činnosti. Nejvýznamnější jeho díla jsou „Katilinovo spiknutí“ (Coniuratio Catilinae), které zaměřil proti slavnému Ciceronovým řečem, lidícím hrůzostrašně nebezpečí hroící římskému státu, a dále „Válka s Jugurthou“ (Bellum Jugurthinum), v níž na pozadí bouří a nepokojů předcházejících Sullovu diktaturu charakterizuje autor politiku římské nobility, kritizuje úplatnost senátorů a vytýká i lidu netečnost, která umožňuje vedoucím politikům jednat proti zájmům státu. — Z nejzralejšího a nejrozsáhlejšího Sallustiova díla „Dějiny“ (Historiae) se zachovaly jen zlomky. Oba hlavní Sallustiovy spisy vynikají kresbou lidských povah, mistrným stupňováním děje a svérázným literárním slohem.

Gajus Sallustius Krispus

KATILINOVO SPIKNUTÍ

VÁLKA S JUGURTHOU

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
KRÁSNÉ LITERATURY A UMĚNÍ
Praha 1962

Všichni lidé, kteří se snaží vyniknout nad ostatní živé tvory, mají se největším úsilím přičinit, aby neprošli životem nepovšimnutí jako dobytčata, jež příroda stvořila s tváří skloněnou k zemi a poslušná žaludku. Vždyť naše celé bytí spočívá v duchu a v těle: duch vládne, tělo u nás spíše slouží, on je nám s bohy společný, ono se zvířaty. Proto se mi zdá být správnější získávat slávu spíše prostředky ducha než tělesné síly, a protože život sám, z něhož se těšíme, je krátký, dokázat, aby památka naše trvala co nejdéle. Neboť sláva bohatství a tělesné krásy je pomíjející a křehká, mravní a duševní zdatnost však je hodnotou po věky slavnou.

Byl mezi lidmi dlouho velký spor o to, zda vojenství prospívá více tělesnou silou či schopností ducha, neboť jako je před započítím nutná úvaha, tak je po úvaze třeba rychlého činu. Je tedy obé samo o sobě nedostatečné a jednomu je třeba pomoci druhého.

Proto pěstovali na počátku králové — to byl totiž první název vlády ve všech zemích — rozličně jedni rozum, druhí tělesnou sílu. Tehdy také probíhal lidský život bez tužeb a každý byl spokojen s tím, co měl. Později však, když v Asii

Cyrus a v Řecku Lacedaemonští a Athéňané si začali podrobovat města a kmeny, v touze po vládě mít důvod k válce a vidět největší slávu v největší moci, tu teprve, v nebezpečích a nesnázích, se poznalo, že ve válce nejvíce zmůže duch. Proto, kdyby se duševní schopnost králů a vládců uplatňovala v míru tak jako ve válce, byly by lidské poměry vyrovnanější a stálejší a neviděli bychom, jak to je strhováno sem a ono tam a jak se všechno mění a mate. Vládu lze totiž snadno udržet těmi prostředky, jimiž byla původně získána; jakmile však na místo pracovitosti zahálka, na místo kázně a spravedlivosti chtivost a pýcha se vloudí, změni se vnější poměry zároveň s mravy. Proto přechází vláda vždycky z méně dobrého na toho, kdo je nejlepší.

 Co lidé dokážou, když vzdělávají pŕdu, plaví se a budují, vše závisí na jejich duševní zdatnosti. Ale mnozí lidé, oddáni jídlu a spánku, procházejí životem jako nepozorní cestující, bez poučení a vzdělání; těm opravdu je, proti přírodě, tělo pro rozkoš a duše břemenem. Jejich život i smrt má u mne stejnou cenu, neboť o obojím se mlčí. Vskutku však, podle mého mínění, ten teprve žije a má požitek ze života, kdo, zcela zabrán nějakým úkolem, se hledí proslavit vynikajícím činem nebo ušlechtilou dovedností.

Ale při velké rozmanitosti života vykazuje příroda každému jinou dráhu. Je krásné činy prospívat státu, také výmluvnost není nevítaná; buď v míru nebo ve válce je možno stát se slav-

ným. Jak ti, kdo skutky vykonali, tak ti, kdo činy jiných popsali, bývají hojně chváleni. Já však, byť se nedostává zdaleka stejné slávy tomu, kdo o činech píše, a tomu, kdo je vykonává, přece mám popisování skutků za zvláště obtížné: za prvé proto, že činy nutno slovy vystihnout, dále, že vytkneš-li nějakou chybu, většina to pokládá za projev nepřiznání nebo závesti, když pak píšeš o velikém hrdinství a o slávě dobrých občanů, vyslechne každý lhostejně to, co by, jak soudí, sám snadno vykonal, co však je více, to má za vylhanou smyšlenku.

Já jsem se jako zcela mladý muž vrhl nejdříve, jako většina, se zápalem na činnost politickou, tam mi však mnohé vadilo. Místo skromnosti, nezištnosti a poctivosti tam kvetly drzost, úplatnost a hrabivost. I když to má mysl, zlořádům nezvyklá, odsuzovala, přece bylo mé málo odolné mládí mezi takovými nepravostmi svedeno a zdržováno ctižádostí; a třeba jsem nesdílel zkažené způsoby jiných, přece mne pro mou touhu po slávě stíhala stejně špatná pověst a závist jako ostatní. Když se pak můj duch po mnohých souženích a nebezpečích uklidnil a když jsem se rozhodl, že strávím zbytek života stranou veřejné činnosti, neměl jsem v úmyslu promarnit ten příjemný klid v nečinnosti a zahálce nebo trávit život zabrán péčí o hospodářství nebo honitbu, když na to stačí otroci, nýbrž, vrátiv se k zálibě a zaměstnání, od nichž mne neblahá ctižádost odvedla, rozhodl jsem se, že vypíši dějiny římského

národa po úsecích, jak se mi který zdál být hodným paměti, a to tím spíše, že má mysl je prosta nadějí, obav i stranických ohledů veřejného života.

Vylíčím tedy, jak nejvěrněji budu moci, ve stručnosti Katilinovo spiknutí; pokládám totiž tu událost za zvláště hodnou paměti pro novost zločinu i nebezpečí. Dříve však, než začnu s vyprávěním, je třeba stručně vyložit povahu toho člověka.

Lucius Katilina, původem z urozeného rodu, měl velkou sílu ducha i těla, ale povahu zlou i zvrhlou. Od mládí mu byly milé domácí rozbroje, vraždy, loupeže, občanské sváry a v nich se za mládí cvičil. Jeho tělo snášelo hlad, zimu i bdění lépe, než by kdo věřil, duch jeho byl odvážný, lstivý, nestálý, schopný jakékoliv přetvářky a falše; jsa cizího majetku chtivý, mrhal svým vlastním, spalován vášněmi; výmluvnosti měl dost, rozvahy málo. Jeho nenasytná duše toužila stále po cílech nadměrných, neuvěřitelných a příliš vysokých. Od vlády Lucia Sully se ho zmocnila prudká touha opanovat stát; nic se neohlížel na to, jakými prostředky toho dosáhne, jen když se dostane k moci. Denně popouzelo víc a více jeho divokého ducha upadání jeho majetku a vědomí zlých činů; to obojí zvětšoval oněmi vlastnostmi, o nichž jsem shora mluvil. Povzbuzovaly ho v tom i zkažené mravy občanstva, jímž zmítaly dvě nejhorší a sobě zcela odporující špatnosti, rozmařilost a hrabivost.

Zdá se, že sám předmět vyprávění, který tu

připomněl mravy občanstva, mne vybízí, abych se vrátil zpět a několika slovy vyložil zřízení našich předků doma i ve válce, jak oni řídili stát a jak mocný jej zanechali, jak pozvolnou změnou se stal z nejkrásnějšího a nejlepšího nejhorším a nejzvrhlejším.

Město Řím, jak já jsem se dověděl, založili a zpočátku ovládali Trójané, kteří, vedeni Aeneem, po útěku z domova bloudili bez pevných sídel, a s nimi Aboriginové, drsný druh lidí, bez zákonů, bez vlády, svobodný a volný. Ti když se usadili v týchž hradbách, ač byli různého původu a rozličných jazyků, každý odlišným způsobem žijící, přece splynuli tak snadno, že zpráva o tom je až neuvěřitelná. Tak zakrátko svorností vznikla z nejednotného a potulného davu obec.

Když se však jejich společnost, zmohutnělá počtem obyvatel, pokrokem mravů i rozšířením území, zdála být dosti úspěšnou a dosti mocnou, vzbudil blahobyť, jak tomu u lidí většinou bývá, závist. Sousední králové a národy se na ně obořili válkou. Jen málo přátel jim přispělo na pomoc, neboť ostatní, jati strachem, se drželi mimo nebezpečí. Římané však, doma i v poli pohotová, si vedli čile, zbrojili, povzbuzovali se navzájem, vytáhli nepřátelům vstříc, zbraní hájili svobodu, vlast a rodiny. Pak, když nebezpečí statečně zahnali, přispívali na pomoc spojencům a přátelům. Přívržence si získávali spíše tím, že úsluhy prokazovali, než že je přijímali. Měli zákonitou vládu, již nazývali vládou královskou. Vybraní mužové

s těly léty zesláblými a s duchem moudrosti mohutným radili při řízení státu; pro svůj věk nebo pro podobnost své péče byli zvaní otcové. Později, když se královská vláda, která zpočátku sloužila k udržení svobody a posílení státu, zvrhla ve zpupné panství, změnili zřízení a ustanovovali si každoročně vládu se dvěma veliteli; soudili, že tak může lidská mysl nejméně zpupností vybočit z mezí.

Tehdy začal každý usilovat o vyšší cíle a více uplatňovat své schopnosti. Králům jsou totiž zdatní lidé podezřelejší než špatní a přednosti jiných v nich vždycky budí strach. Zní neuvěřitelné, jak rychle se občanstvo po získání svobody vzmaňalo — taková touha po slávě zavládla. Již mládež, jakmile jen byla schopna válečné služby, se v táborech prací seznamovala s vojenským životem a větší zálibu měla v krásných zbraních a válečných koních než v děvkách a hodování. Takovým mužům ovšem nebyla žádná námaha nezvyklá, žádný kraj jim nebyl příliš drsný a strmý, žádný obrněný nepřítel je nepoděsil. Odvaha všechno překonala. O slávu byl mezi nimi úporný boj; každý se snažil, aby srazil nepřítele nebo dobyl hradby a aby byl viděn, když takový skutek vykonal. To u nich bylo bohatstvím, to bylo dobrou pověstí a velkou vznešeností. Pochvaly byli chtiví, o peníze nedbali; toužili po největší slávě, ale po majetku jen přiměřeném. Mohl bych jmenovat místa, kde římský národ obrovská vojska nepřátel zahnal malou hrstkou lidí, i města, přírodou opev-

něná, jichž dobyl útokem, to by nás však zavedlo příliš daleko od našeho předmětu.

Ale doopravdy rozhoduje ve všem štěstí, to všem událostem — více podle svého rozmaru než podle pravé ceny — propůjčí slávu nebo je zatemní. Činy Athéňanů byly podle mého mínění jistě velké a slavné, ale přece o hodně menší, než je pověst líčí. Ale protože se tam zrodili spisovatelé velikého nadání, jsou po celém světě činy Athéňanů velebeny jako největší. Je tedy zásluha těch, kdo něco vykonali, ceněna tak, jak ji vynikající duchové dovedli svými slovy vyzvednout. Těch však neměl římský národ nikdy tolik, protože ti nejdůmyslnější byli nejvíce zaměstnání službou státu; nikdo nepracoval jen duchem a ne také tělem, právě ti nejlepší raději jednali než mluvili, milejší jim bylo, aby jejich zásluhy byly od jiných chváleny, než aby sami o cizích vyprávěli.

Dbali proto doma i v poli dobrých mravů, smysl pro společné zájmy převládal, sobectví bylo praneopatrné; právo a mravnost u nich vládly ne tak z moci zákona jako podle přirozené povahy. Spory, sváry a neshody mívali s nepřáteli, občané s občany se předstihovali jen ve zdatnosti; v uctívání bohů milovali nádheru, doma byli šetrní a vůči přátelům věrní. Těmito dvěma vlastnostmi, odvahou v boji a spravedlivostí, jakmile nastal mír, pečovali o sebe i stát. Nejlepším důkazem toho je mi to, že ve válce byli častěji trestáni ti, kdo se proti rozkazu potýkali s nepřítelem a kdo, odvolání z boje, se vraceli příliš váhavě, než kdo se

opovázili opustit korouhve nebo, poražení, ustoupit z místa, a v míru pak, že vládli spíše laskavostí než strachem a i utrpená příkoří raději odpouštěli než stíhali.

Ale když prací a spravedlností stát zmohutněl, mocní králové byli válkou zdoláni, divoké kmeny a velké národy mocí podmaněny, když Kartágo, sok římského panství, bylo do kořene vyhlazeno, když všechna moře i pevniny jim byly otevřeny — tehdy začalo štěstí řídit a všechno převracet. Těm, kdo námahy, nebezpečí, nejisté a obtížné doby lehce snášivali, staly se klid a bohatství, jindy tak žádoucí, břemenem a neštěstím. Nejdříve začala růst touha po penězích, pak po moci. To bylo takřka základem všeho zlého, neboť chtivost majetku podryla věrnost, poctivost i ostatní dobré vlastnosti; za ně je naučila domýšlivosti, krutosti, nedbání bohů a víře, že vše je na prodej. Ctižádost donutila mnohé lidi stát se falešnými, jedno tajit v srdci a jiné mít zjevně na jazyku, přátelství i nepřátelství cenit ne podle jejich vnitřní ceny, nýbrž podle vnějšího prospěchu, mít spíše poctivou tvář než mysl. Šířilo se to zpočátku zvolna, bylo to občas i trestáno. Později, když se ta náказа roznesla jako mor, změnilo se všechno občanstvo a vláda nejspravedlivější a nejlepší se stala krutou a nesnesitelnou.

Zprvu znepokojovala myslí lidí více ctižádost než chtivost majetku a ta vada byla přece bližší dobrým sklonům — vždyť po slávě, cti a moci dobrý i zlý baží stejně, jenže onen k nim spěje správ-

nou cestou, tento však, z nedostatku dobrých vlastností, si jich dobývá lstí a klamem. Chtivost majetku však je touha po penězích, po nichž nikdo moudrý dosud nezatoužil. Ta, jakoby zhoubným jedem napojena, proměňuje muže na těle i na duchu v ženu, vždy je bez mezí a nenasytná, ani dostatek ani bída ji nezmenší.

Ale když Lucius Sulla zbraní ovládl stát a po dobrém začátku špatně skončil, tu rvali a loupili všichni; ten chtěl dům, onen pozemky, vítězové neznali mez ani míru a dopouštěli se ohavných a krutých činů vůči svým spoluobčanům. K tomu přistupovalo, že Lucius Sulla vojsku, kterému velel v Asii, dopřával proti obyčejům předků hýření a přílišnou volnost, aby si získal jeho oddanost. Půvabné, rozkošné kraje snadno v dobách klidu učinily drsné myslí vojáků změkčilými. Tehdy prvně přivyklo vojsko římského lidu smilstvu a obžerství, naučilo se obdivovat sochy, obrazy a tepané nádoby, loupit je soukromníkům i obcím, plenit svatyně a hanobit všechno posvátné i světské. Takoví vojáci ovšem, když zvítězili, nenechali poraženým pranic. Vždyť štěstí i u moudrých ochromuje mravní sílu, natož aby se tihle, již znemravnělí, ve vítězství mírnili!

Od té doby, co bohatství začalo být ctí, a sláva, moc a vliv se staly jeho průvodci, hynula ctnost, chudoba stala se hanbou a neúplatnost byla pokládána za zlomyslnost. Jako následek bohatství se tedy zmocnila mládeže rozmařilost a s chtivostí majetku domýšlivost. Loupili a utráceli, o své

málo dbali a po cizím toužili. Stud a slušnost, zákony božské i lidské měli za bezcenné, v ničem neznali svědomí ani míry. Stojí za námahu zhlédnout domy a dvorce, jak města výstavné, a potom uvidět chrámy bohů, jež naši předkové, ti nadevše zbožní lidé, vybudovali. Ale ti vpravdě zdobili svatyně bohů zbožností a svá obydlí slávou a také nebrali poraženým nic než možnost porušovat právo. Tihle však, ti praničemní lidé, brali jako nejhorší zločinci spojencům všechno, co jim ti nadevše stateční mužové, zvítězivše nad nimi, ponechali. Jakoby teprve páchání bezpráví bylo výkonem panství!

Ale nač mám mluvit o věcech, jež neuvěří, kdo je neviděl — o horách, jež mnozí soukromníci dali srovnat se zemí, a o mořích, která dali zasypat? Těm bylo myslím pro smích jejich bohatství, když to, co mohli v slušnosti mít, spěchali hanebně utratit. Ale i sklon ke smilstvu, labužnictví a ostatním neřestem se neméně rozmohl. Mužové se dali zneužívat po způsobu žen, ženy prodávaly svůj stud na ulicích; za lahůdkami proslídili všechno na zemi i v moři. Spát chodili, než cítili potřebu spánku, nevyčkávali hladu ani žízně neb chladu nebo únavy, všechno to zhýčkaně předstihovali. To dohánělo mladé lidi, když se rodinné jmění rozplynulo, k zločinům. Mysl, nasáklá zlými sklony, se nesnadno odříkala rozkoši a tím zuřivěji se oddávala všem způsobům výdělků a utrácení.

V tak velkém a tak zkaženém státě měl Katilina,

a to velice snadno, kolem sebe davy všemožných zločinců a ničemů jako nějakou družinu. Neboť každý nestoudník, nemrava, hýřil, který ve hře, pitkách a smilstvu promarnil otcovské jmění a nakupil obrovské dluhy, aby si pomohl z následků zločinů nebo ohavností, dále kdejaký vrahové příbuzných a svatokrádežníci, soudy již usvědčení nebo bojíci se soudu pro své činy, a také ti, jež ruka a jazyk živily křivými přísahami nebo krví občanů, vůbec všichni, komu zhýralost, nedostatek nebo zlé svědomí nedaly pokoje, to byli Katilinovi nejbližší a důvěrní přátelé. A proto, i když se někdo nevinný zapletl do kruhu jeho přátel, snadno se stal denním stykem a pokušením právě takovým a ostatním podobným. Nejvíce se však Katilina ucházel o důvěru mladých lidí. Jejich mysl, poddajná ještě a nestálá, se dala lstí bez obtíží získat. Neboť podle toho, jakou kdo v svém věku hořel zálibou, obstarával jedněm děvky, jiným kupoval psy a koně, zkrátka nešetřil ani peněz ani své cti, jen aby si je učinil oddanými a věrnými. Vím, že byli mnozí, kdo se domnívali, že mládež, která navštěvovala Katilinův dům, dbala velmi málo svého studu, ale tahle pověst se udržovala spíše z jiných důvodů, než že by to byl někdo spolehlivě zvěděl.

Již v nejranějším mládí se Katilina dopustil mnohých ohavných nemravností s jistou urozenou dívkou, s jednou kněžkou Vesty, a i jiných takových věcí proti lidským i božským zákonům. Nakonec byl jat láskou k Aurelii Orestille,

na níž krom její krásy žádný slušný člověk nic nepochválil. Protože se sňatkem s ním váhala, bojíc se dospělého nevlastního syna, usmrtil prý, jak se má za jisté, svého syna a uprázdnil tím dům svůj zločinnému sňatku. Právě to bylo, jak myslím, předním důvodem, proč spěchal se svým spiknutím. Jeho nečistá duše, znepřátelená s bohy i lidmi, nenacházela ani v bdění ani ve spánku klid; tak mučilo svědomí jeho pobouřenou mysl. Proto ta jeho zsinálá barva, strnulý pohled, ta chůze tu kvapná, tu váhavá; v jeho tváři i výraze bylo opravdu patrné šlenství.

Tu mládež tedy, kterou, jak jsem již řekl, k sobě přilákal, cvičil mnoha způsoby v páchání zlého. Z nich opatroval krivé svědky a padělatele listin, jim kázal, aby nedbali věrnosti, majetku a hrdelních pří, a když zničil jejich dobrou pověst i stud, ukládal jim ještě jiné, větší věci. Když právě bylo méně příležitosti k páchání zlého, dával přece stopovat a vraždit lidi důvodně i bez důvodu — patrně proto, že raději byl bezúčelně zlý a krutý, než aby jejich ruka a duch v nečinnosti ochably.

Důvěruje těmto přátelům a druhům a také proto, že zadluženost byla v celé zemi obrovská a že Sullovi vojáci, promarnivše většinou své majetky, ve vzpomínkách na plenění a dávné vítězství si přáli novou válku, rozhodl se Katilina, že se zmocní vlády ve státě. V Itálii nebylo žádné vojsko, Gnaeus Pompejus válčil v nejvzdálenějších zemích, on sám měl jako uchazeč o konsulát dobré vyhlíd-

ky, senát se o nic vážně nestaral, všude byl pokoj a klid — ale právě to bylo Katilinovi vhod.

Někdy začátkem června, za konsulátu Lucia Caesara a Gaja Figula začal tedy jednat nejdříve s jednotlivými lidmi; jedny hleděl popudit, jiné zkoumal; upozorňoval na své možnosti, na nepřipravenost státu i na veliký užitek ze spiknutí. Když měl dostatečně vyšetřeno vše, co chtěl, sebral všechny, kdo měli největší tíseň a nejvíce odvahy. Sešli se tam ze stavu senátorského Publius Lentulus Sura, Publius Autronius, Lucius Cassius Longinus, Gajus Cethegus, Publius a Servius Sullové, synové Serviovi, Lucius Varguntejus, Quintus Annius, Markus Porcius Laeka, Lucius Bestia, Quintus Kurius, dále ze stavu jezdeckého Markus Fulvius Nobilior, Lucius Statilius, Publius Gabinus Kapito, Gajus Kornelius a mimoto i mnozí z kolonií a municipií, kteří doma patřili k šlechtě. Mimo ně se toho spiknutí účastnilo poněkud nenápadněji ještě mnoho urozených lidí, které pobízela více vyhlídka na moc než chudoba nebo jiná tíseň. Katilinovým plánům přáli ostatně mnozí mladí lidé, zvláště z urozených rodin. Oni, kteří mohli v klidu žít nádherně nebo pohodlně, dávali přednost nejistému před jistým, válce před mírem. Někteří lidé věřili, že Marku Liciniovi Krassovi nebylo to spiknutí neznámé; protože Gnaeus Pompejus, kterého nenáviděl, velel velikému vojsku, byl by prý si přál vzrůst jakékoliv moci proti jeho síle, spoléhaje zároveň, že v případě úspěchu spiknutí se on stane snadno jejich vůdcem.

Však již dříve jednou se několik lidí spiklo proti státu a Katilina byl mezi nimi. Povím o tom, jak nejpravdivěji budu moci: Za konsulátu Lucia Tulla a Mania Lepida byli nastávající konsulové Publius Autronius a Publius Sulla obžalováni podle zákona o volebních pletichách a potrestáni. Zakrátko nato se Katilina, obžalovaný pro vydírání, nesměl ucházet o konsulát, protože se nemohl v zákonné lhůtě přihlásit. V téže době žil Gnaeus Piso, urozený mladý muž, nesmírně smělý, nemajetný a pletichářský, kterého chudoba a špatný způsob života sváděly k tomu, aby vyvolával ve státě zmatky. Tomu svěřili Katilina a Autronius okolo pátého prosince, co zamýšlejí, a chystali se, že 1. ledna zabijí na Kapitoliu konsuly Lucia Kottu a Lucia Torquata, sami že se zmocní úředních odznaků a Pisona že pošlou s vojskem, aby obsadil obě Hispánie. Protože to bylo prozrazeno, odložili vražedné úklady znovu na 5. února. Tehdy již strojili záhubu netoliko oběma konsulům, nýbrž i většině senátorů. A kdyby nebyl Katilina před radnicí dal svým druhům znamení předčasně, byl by býval toho dne spáchán největší zločin od založení Říma. Protože se ještě nesešlo mnoho lidí ve zbrani, bylo tím spiknutí zmařeno.

Piso byl později poslán do Přední Hispánie jako kvestor s mocí místodržitele z popudu Krassa, který v něm poznal zarytého nepřítele Gnaea Pompeja. Však ani senát mu tu provincii nepropůjčil nerad, neboť chtěl, aby ten škodlivý člověk byl daleko od správy státu, ale také proto, že

mnozí optimáti v něm viděli oporu — již tehdy budila moc Pompejova obavy. Tento Piso byl však na cestě provincií zavražděn hispanskými jezdci, kterým ve svém vojsku velel. Někteří říkají, že jeho nespravedlivé, zpupné a kruté velení nemohli barbaři snést, jiní zase, že ti jezdci, dávní a věrní chráněnci Gnaea Pompeja, přepadli Pisona s jeho vědomím, že se Hispanové nikdy dříve takového činu nedopustili, nýbrž snesli předtím mnoho krutých velitelů. My to musíme ponechat nerozhodnuto. Tím jsem pověděl dost o předchozím spiknutí.

Když Katilina viděl, že se sešli všichni, jež jsem shora jmenoval, usoudil, že bude účelné k nim ke všem promluvit a je povzbudit, i když s jednotlivými již často a důkladně jednal. Odebral se proto do odlehlé části domu, a když byli bezpečně odstraněni všichni svědkové, promluvil k nim asi takto:

„Kdyby se mi nebyly osvědčily vaše schopnost a věrnost, marně by se naskytovala vhodná příležitost; velká naděje, vláda na dosah ruky by zůstaly nepovšimnuty. Však bych také s lidmi zbabělými a nespolehlivými mysli neusiloval o nejisté na místě jistého. Protože jsem však v mnohých a vážných chvílích poznal, že jste stateční a mně oddaní, proto jsem se mohl odvážit přikročit k činu tak velkému a krásnému — a také proto, že jsem poznal, že mně i vám vždy totéž prospívá i škodí. Neboť totéž chtít a totéž nechtít, to teprve je pevné přátelství.

Však jste to, o čem jsem uvažoval, všichni již dříve porůznu slyšeli. Můj duch však plane den ode dne více, když pomyslím, jaký bude náš úděl v životě, nedobudeme-li sami sobě svobodu. Neboť od té doby, co se stát dostal pod právní i skutečnou moc několika mocných lidí, byli vždy jen jim králové a knížata poplatní, jim platily státy a národy daně. My ostatní všichni, byť zdatní a řádní, urození i prostí, stali jsme se davem bez vlivu a významu, poddaným těm, jimž bychom, kdyby stát byl silný, byli postrachem. A tak všechno, vliv, moc, pocty i bohatství mají oni nebo ti, u nichž je chtějí mít. Nám ponechali nebezpečí, neúspěchy, tresty a bídu. Jak dlouho ještě hodláte tohle snášet, vy stateční mužové? Což není lepší čestně zahynout, než v hanbě promarnit bídný a nečestný život, v němž byste byli hříčkou cizí zpupnosti? Ale opravdu, při spravedlnosti božské i světské, vždyť máme vítězství na dosah ruky! Jsme v květu let, svěží je naše mysl, oni však léty i bohatstvím ve všem se změnili v starce. Jen začít je třeba, ostatní půjde již samo. Vždyť který člověk, nadaný mužnou myslí, může strpět, že oni oplývají bohatstvím, jež marní v stavbách nad mořem a ve snášení hor, zatím co nám chybí prostředky na nejnutnější? Že oni staví dva i více domů za sebou a my nemáme nikde domácí svůj krb? I když skupují obrazy, sochy a předměty tepané z kovu, nové budovy strhují a jiné si staví, i když všemi způsoby peníze plení a maří, přece ani největší rozmařilostí svá bohatství nemohou

zdotat. A my máme doma bídu, dluhy mimo dům, zlou přítomnost, vyhlídky o mnoho horší. Co nám tedy zbývá než tenhle ubohý život?

Ale proč se nevzchopíte? Hle tam, tam je ta svoboda, po níž jste často toužili, a mimo ni na dohled bohatství, čest a sláva! To všechno štěstí určilo odměnou vítězům. Poměry, doba, to, co vám hrozí, bída i skvělá kořist boje vás více pobízejí nežli moje řeč. Mějte mne za vůdce neb za prostého vojáka: duchem i tělem budu s vámi. A právě toto, jak věřím, spolu s vámi jako konsul vykonám — leč bych se mýlil a vy byste byli ochotni raději sloužit než vládnout.“

Když tohle slyšeli lidé, kteří měli všech možných strastí nadbytek, ale nic dobrého ani v přítomnosti ani k očekávání, viděli sice již v rozbouření klidných poměrů velikou výhodu, ale přece většinou žádali, aby vyložil, jak to s tou válkou bude, jakých odměn se zbraní domohou, jakou pomoc nebo naději kde budou mít. Tu jim Katilina přislíbil slevení dluhů, proskripce boháčů, úřady, kněžské hodnosti, kořist a všechno ostatní, co skýtá válka a zvůle vítězů; také prý je v Přední Hispánii Piso a v Mauretánii se svým vojskem Publius Sittius Nucerinus, oba účastníci jeho spiknutí, o konsulat prý se uchází Gajus Antonius, s nímž, jak doufá, bude úřad sdílet, to že je člověk důvěrně s ním známý a tísněný nesnázemi všeho druhu; s ním prý hodlá, jako konsul, přikročit k činu. Přitom horlil potupnými řečmi proti všem řádným občanům a každého ze svých přívrženců jmenovitě

chválil. Tomu připomínal jeho chudobu, onomu jeho záliby, leckomu hrozcí nebezpečí nebo hanbu a mnohým, kterým to přineslo kořist, Sullova vítězství. Když pak viděl, jak myslí všech jsou rozjařeny, vyzval je, aby se starali o jeho kandidaturu, a rozpustil schůzi.

Byli tehdy lidé, kteří tvrdili, že Katilina, když po skončení řeči měl své spolupachatele k přísaze, jim podával v miskách lidskou krev smíšenou s vínem a že teprve, když po slavném zaklínání ji všichni ochutnali, jak to je zvykem při slavnostních obřadech, jim odhalil své úmysly; udělal prý to proto, aby k sobě navzájem pojali více důvěry, když jeden na druhého věděl tak ohavnou věc. Mnozí však soudili, že jak toto, tak i mnohé jiné věci vymysleli ti, kdo se domnívali, že nenávidí, jež později vznikla proti Ciceronovi, zmírní ukrutností viny těch, kdo byli potrestáni. Nám je ta věc, při její závažnosti, příliš málo dokázána.

Ale mezi spiklenci byl také Quintus Kurius; pocházel z rodu ne právě nízkého, zabředl však do ohavností a zlých činů tak, že ho pro jeho hanebnost censoři vyloučili ze senátu. Ten člověk byl stejně nespolehlivý jako drzý. Nedovedl smlčet to, co slyšel, ba ani své vlastní zlé činy zatajit, nebo vůbec nemluvit nebo nedělat, co ho právě napadlo. S Fulvií, urozenou to ženou, udržoval po dlouhý čas cizoložný poměr; když již ztrácel její náklonnost, protože zchudnuv ji mohl méně zahrnovat dary, začal jí najednou chlubně slibovat

všechny poklady moře i země a přitom ji ohrožoval dýkou, nebude-li mu po vůli; vůbec se choval zpupněji, než bylo jeho zvykem. Fulvie však, když se dověděla příčinu Kuriova nezvyklého chování, nezatajila, jak velké nebezpečí hrozí státu, nýbrž vyprávěla, zamlčevši, od koho to ví, více lidem, co se, ať již jakkoli, doslechla o Katilinově spiknutí.

To především vzbudilo v lidech snahu svěřit konsulát Marku Tulliu Ciceronovi. Předtím ho totiž většina šlechty divoce nenáviděla a pokládali takřka za poskvrnění konsulátu, kdyby ho dosáhl člověk neurozený, byť byl sebelepší. Když se však objevilo nebezpečí, nepřizeň a pýcha ustoupily.

Byli tedy po volbách za konsuly vyhlášeni Markus Tullius a Gajus Antonius. Ta událost zprvu zasadila účastníkům spiknutí ránu. Ale Katilinovo zuřivé zaujetí tím přece nepokleslo, nýbrž byl den ode dne horlivější; po celé Itálii zřizoval na vhodných místech skladiště zbraní; peníze, vypůjčené na jméno své nebo přátel, dopravoval do Faesul k jistému Manliovi, který později první zahájil boj. Tehdy prý pro sebe získal velmi mnoho lidí všeho druhu, také několik žen, které dříve své obrovské výdaje kryly prodejem svých těl, později však, když věk omezil jejich výdělků, ne však jejich rozmařilost, nadělaly nesmírné dluhy. Katilina doufal, že s jejich pomocí by mohl vzbouřit městské otroky, zapálit město a jejich manžely buď pro sebe získat nebo povraždit.

Mezi nimi byla Sempronie, která se často dopustila mnohých činů hodných mužské odvahy. Tu ženu obdařilo štěstí urozeností, krásou a také manželem a dětmi. Zнала literaturu řeckou i latinskou, hrála a tančila lépe, než je třeba slušné ženě, a znala mnohé jiné k přepychu patřící věci. Ale vždy jí bylo milejší všechno než slušnost a stud, zda dbala méně o peníze či o svou pověst, bylo těžko rozeznat. Její smyslnost byla tak prudká, že častěji sama vyhledávala muže než oni ji. Však již předtím často porušila slovo, přísahou upřela dluh a byla zasvěcena do vraždy; rozmařilostí a nedostatkem prostředků klesla hluboko. A přitom její schopnosti nebyly malé: dovedla skládat verše, žertovat, hovořit buď počestně nebo něžně nebo rozpustile; byla zkrátka obdařena velkou dávkou vtipu a půvabu.

Po těchto přípravách se Katilina přesto ucházel o konzulát na příští rok; doufal, že bude-li zvolen, že bude snadno řídit Antonia podle své vůle. Však ani mezitím nezahálel, nýbrž strožil Ciceronovi všemožné úklady. Ale i ten byl dosti lstivý a ostražitý, aby se nástrah vyvaroval. Hned na počátku svého konsulátu totiž dosáhl pomoci Fulvie a velikými sliby, že Quintus Kurius, o němž jsem se nedávno zmínil, mu prozrazoval Katilinovy úklady; mimoto přiměl i svého spolukonsula Antonia dohodou o provinciích k tomu, aby nepodnikal nic proti státu. Byl nenápadně obklopen ochrannou družinou přátel a chráněnců.

Když nadešel den voleb a Katilina neměl úspěch

ani s kandidaturou ani s úklady, jež na Martově poli nastrojil, rozhodl se, že zahájí boj a že užije nejekrajnějších prostředků, když všechny jeho tajné pokusy dopadly špatně a neslavně.

Poslal tedy Gaja Manlia do Faesul a do oné části Etrurie, nějakého Septimia z Kamerina do kraje picenského, Gaja Julia do Apulie a nadto ještě toho sem, onoho tam, jak kde mu měli být podle jeho očekávání prospěšní. Přitom i v Římě podnikal mnoho věcí najednou: strožil úklady konsulům, chystal zakládání požárů, obsazoval vhodná místa ozbrojenými lidmi. Chodil stále se zbraní a totéž přikazoval i jiným, vybízel je, aby byli stále pohotovi a připraveni. Ve dne i v noci byl v činnosti a ve střehu, ale ani bdění ani námaha ho neunavovaly.

Nakonec, když přes jeho velké úsilí nic nešlo kupředu, svolal opět za hluboké noci přední spiklence k Marku Porciu Laekovi a tam, postěžovav si trpce na jejich netečnost, oznámil, že poslal Manlia napřed k tomu vojsku, které měl připraveno k zahájení boje, a podobně i jiné na další vhodná místa, aby začali válčit, a také on že si přeje odejít k vojsku, jakmile jen odstraní Cicerona — ten že mu v jeho plánech velmi vadí.

Tu, když ostatní byli vystrašení a váhali, přislíbil svou pomoc římský jezdec Gajus Kornelius a spolu se senátorem Luciem Varguntejem se rozhodli, že ještě téže noci, o něco později, vejdou s ozbrojeným průvodem k Ciceronovi jakoby k rannímu pozdravu a že ho, nic netušícího, zvena-

dání v jeho vlastním domě zavraždí. Jakmile se Kurius dověděl, jaké nebezpečí konsulovi hrozí, zpravil rychle pomocí Fulvie Cicerona o chystaném úkladu. Tak byli hned u dveří odmětnuti a marně se tedy pokusili o takový zločin.

Manlius zatím v Etrurii bouřil prostý lid, který z bídy, a také rozhořčen bezprávím, toužil po převratu, neboť za Sullovy vlády přišel o půdu a všechny majetek, a také loupežníky všeho druhu, jichž v tom kraji bylo velmi mnoho, i leckoho ze Sullových osad, komu pro hýření a utrácení nezbylo nic z veliké kořisti.

Když o tom byl zpraven Cicero, přiměly ho dvě závary — že nemohl déle na vlastní pěst chránit město před úklady a že neměl dostatečně zjištěny síly a úmysly Manlioova vojska — k tomu, aby předložil senátu věc, o níž se již předtím obecně šušovalo. Tehdy, jako obvykle za nebezpečných poměrů, vyslovil senát, že konsulové mají dbát, aby stát neutrpěl újmu. To zmocnění uděluje podle římského práva senát úředníku jako největší; smí sbírat vojsko, vést válku, nutit všemi prostředky spojence i občany k poslušnosti, mít doma i v poli nejvyšší vojenskou i soudní moc. Jindy nemá konsul bez svolení lidu na nic z toho právo.

Za několik dní předčítal v senátě senátor Lucius Saenius dopis, o kterém říkal, že mu byl donesen z Faesul. Stálo v něm, že se Gajus Manlius s mnoha lidmi chopil dne 27. října zbraně. Jak tomu v takových případech bývá, vypravovali hned jedni o předzvěstech a znameních, jiní, že dochází

k srocením, že jsou sem a tam převáženy zbraně, že v Kapui a v Apulii se chystá vzpoura otroků. Byli proto z rozhodnutí senátu vysláni Quintus Marcius Rex do Faesul a Quintus Metellus Kretikus do Apulie a okolních míst; oba vojevůdcové stáli před hradbami města a nemohli slavit triumf pro pomluvy několika lidí, zvyklých obchodovat se vším, se ctí i s hanbou. Prétorové Quintus Pompejus Rufus a Quintus Metellus Celer pak byli vysláni do kraje picenského se zmocněním, aby sbírali vojsko, jak to bude čas a nebezpečí vyžadovat. Dále se usnesli, že podá-li někdo zprávu o spiknutí osnovaném proti státu, že obdrží, je-li otrok, odměnou svobodu a sto tisíc sesterciů a svobodný člověk beztrestnost v té věci a dvě stě tisíc sesterciů. Dále rozhodli, že družiny gladiátorů mají být rozslány do Kapue a ostatních municipií podle jejich velikosti a v Římě že mají po celém městě bdít hlídky pod vedením nižších úředníků.

Tím vším byli občané rozrušeni a celý vzhled města se změnil; po největší veselosti a bezstarostnosti, jež byly plodem dlouhého období klidu, rozmohla se náhle všeobecná skleslost. Pobíhali, děsili se, nikde a před nikým se necítili jisti, nevedli válku, ale neměli ani mír, podle vlastního strachu odhadoval každý nebezpečí. Nadto ženy, jež propadly hrůze z války, při síle státu nezvyklé, si drásaly prsa, vzpínaly ruce prosebně k nebi, kvílely nad svými malými dětmi, chtěly všechno vědět, každé zprávy se děsily, vše braly za bernou

minci, a zapomenuvše na pýchu a veselí, zoufaly nad sebou i vlastí.

Ale Katilinova krutá mysl se stále obírala týmiž věcmi, i když byla chystána ochranná opatření a on sám byl Luciem Paulem vyslýchán podle zákona Plautiova.

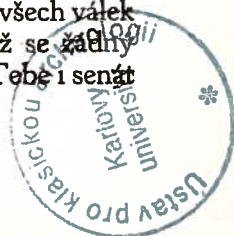
Konečně, buď že se chtěl přetvařovat, nebo aby se očistil, jako by byl vyšetřováním uražen, přišel do senátu. Tehdy pronesl konsul Markus Tullius, buď že se bál jeho přítomnosti, nebo že se dal unést hněvem, řeč úchvatnou a státu prospěšnou, kterou později sepsanou vydal. Ale jakmile usedl, začal Katilina, ochotný ke každé přetvářce, se sklopeným zrakem a žalostným hlasem prosit otce, aby ničemu o něm lehkovážně nevěřili. Pochází prý přece z takového rodu a tak se od mládí v životě choval, že může doufat jen v to nejlepší. Necht se nedomnívají, že jemu, muži staré šlechty, který sám, stejně jako jeho předkové, má tolik zásluh o římský lid, může záležet na zničení státu a Markus Tullius, který se do města Říma přistěhoval, že jej zachrání. Když k tomu připojil další urážky, překřičeli ho všichni a volali, že je nepřítel státu a zrádce. Tu on, rozzuřen, zvolal: „Když tedy, obklíčen, jsem nepříteli do záhuby hnán, troskami udusím svůj požár!“

Potom se vyřítil ze zasedání domů. Tam dlouho u sebe přemítal, a protože se ani úklady proti konsulovi nedařily a viděl, že město je proti požárům chráněno hlídkami, usoudil, že bude nejlepší, když posílí své vojsko a když, dříve než bu-

dou postaveny legie, opatří vše, co je k vedení války nutné; i odcestoval za hluboké noci s malou družinou do Manlioova tábora. Cethegovi však a Lentulovi a ostatním, jejichž pohotovou odvahu znal, uložil, aby všemi možnými prostředky posilovali sílu jejich strany, aby uspíšili přepadení konsula a aby připravovali krveprolití, požáry a jiná válečná násilí — on prý přitáhne v nejbližších dnech s velkým vojskem k městu.

Zatím co se toto dalo v Římě, poslal Gajus Manlius ze svých lidí posly k Marcii Regovi s asi takovýmto vzkazem:

„Boží lidé jsou nám svědky, veliteli, že jsme po zbrani nesáhli ani proti vlasti, ani abychom jiné ohrožovali, nýbrž jen abychom proti bezpráví ochránili sebe samé, kteří jsme, ubozí a bídni, bezohledností a ukrutností lichvářů většinou ztratili vlast i domov a všichni dobré jméno i majetek. Nikomu z nás nebylo dovoleno užít po zvyku předků zákona nebo zachovat si i po ztrátě jmění osobní svobodu: tak krutí byli lichváři i prétor. Již často se vaši předkové slitovali nad římským lidem a pomohli mu svými zákony v jeho bídě a ještě nedávno, sami to pamatujeme, bylo pro velkou zadluženost, za souhlasu všech dobře smýšlejících lidí, stříbro spláceno mědí. Často i sám lid, buď hnán touhou po vládě nebo pro svévoli úředníků, se ozbrojen odtrhl od patriciů. My však nežádáme ani moc, ani bohatství, jež jsou příčinou všech válek a svárů mezi lidmi, nýbrž svobodu, již se žádný řádný muž nevzdá leč spolu s životem. Tebe i senát

zapřísaháme: postarejte se o své nebohé spoluobčany, vraťte nám ochranu zákona, o kterou nás prétorova nespravedlivost oloupila, a neuvádějte nás do takové tísně, abychom hledali, jak bychom smrt, která nás čeká v krvavém boji, co nejvíce pomstili.“

Na to jim odpověděl Quintus Marcius, že chtějí-li něco žádat od senátu, musí složit zbraně a odebrat se do Říma jako prosebníci, senát římského národa že byl vždy tak milostivý a milosrdný, že ho nikdy nikdo nežádal o pomoc marně.

Katilina však poslal z cesty většině konsulárů a mimoto všem významným urozeným lidem dopisy, že obklopen jsa křivými obviněními a neschopen se bránit straně nepřátel, podrobuje se osudu a odchází do Massilie do vyhnanství, ne proto, že by si byl vědom takového zločinu, nýbrž aby v státě nastal klid a aby z jeho boje nevzešlo povstání.

Od toho naprosto se lišící dopis předčítal v senátě Quintus Katulus; říkal, že mu byl odevzdán jménem Katilinovým. Uvádím tu jeho opis:

„Lucius Katilina Quintu Katulovi. Tvoje znamenitá oddanost, skutkem potvrzená a milá mi v mé velké tísní, dodává mi odvahu, abych se ti svěřil. Nehodlám se proto hájit proti obvinění, že usiluji o změnu, rozhodl jsem se však přednést ti u vědomí nevinu své ospravedlnění, jež, při Diovi, ochránci důvěry, můžeš pokládat za pravdivé. Pobouřen křivdami a urážkami, protože jsem, při-

pravován o plody své námahy a píce, nemohl dosáhnout postavení hodného mé důstojnosti, ujal jsem se, podle svého zvyku, věci utiskovaných jako věci veřejného zájmu. Ne že bych snad nemohl dluhy na mé jméno sjednané ze svého jmění zaplatit, vždyť Orestilla by byla ve své štědrosti zaplatila z prostředků svých a dceřiných i dluhy učiněné na jméno jiných, nýbrž proto, že jsem viděl, jak lidé toho nehodní jsou uctívání poctami a že jsem pozoroval, jak já jsem pro lichá podezření odstrčen. Z tohoto důvodu jsem se vydal za nadějí, v mém případě jistě čestnou, zachránit to, co z vážnosti mé zbylo. Chtěl jsem ti psát více, ale dovídám se, že se proti mně chystá násilí. Svěřuji ti nyní Orestillu a odevzdávám ji v tvou ochranu. Ubraň ji proti příkořím, prosím tě o to při tvých dětech. Žij blaze!“

Zdržel se však jen několik dní u Gaja Flaminia v arretijském kraji, co by zásobil oblast, již před tím rozbouřenou, zbraněmi, a spěchal se svazky prutů a jinými odznaky vrchního velení do tábora k Manliovi. Když se to v Římě stalo známým, prohlásil senát Katilinu a Manlia za nepřátele státu a ostatním všem určil den, do něhož mohli beztravně složit zbraň s výjimkou těch, kdo byli odsouzeni pro hrdelní zločin. Dále rozhodl, že konsulové mají sbírat vojsko, Antonius aby s vojskem spěšně táhl za Katilinou a Cicero aby pečoval o ochranu města.

Tehdy byla podle mého mínění říše římského národa nejvíce k politování. V době, kdy ji od

východu až po západ slunce všechno zbraní zkroceno poslouchalo, kdy doma byl klid, a bohatství, jehož si lidé nejvíce váží, se hrnulo, byli přece občané, kteří umíněně šli za záhubou svou i státu. Neboť po dvou dekretech senátu se nikdo z tolika lidí odměnou nedal přivést k tomu, aby prozradil spiknutí a nikdo ze všech těch lidí nezběhl z Katilinova tábora. Tak silné bylo to chorobné hnutí, které se jako nákaza zmocnilo smýšlení většiny občanů.

Ale nejen mysl těch, kdo byli účastníky spiknutí, tím byla zachvácená, nýbrž vůbec všechen prostý lid schvaloval ve své touze po převratu Katilinovo jednání. Choval se v tom patrně podle svého obyčeje. Neboť ve státě se vždycky ti, kdo jsou bez majetku, dávají nepříznivě na spořádané lidi, vychvalují zlé, jsou odpůrci starých řádů, touží po nových, znechuceni svými poměry touží po všeobecné změně. Bezstarostně žijí ze zmatků a bouří, neboť chudý snadno vyvázne beze škody. Ale městský dav, ten se do toho přímo hnal z mnoha důvodů, především ti, kdo se všude nejvíce vyznamenali jako zhýralci a prostopášníci, pak ti, kdo zděděná jmění hanebně promarnili, a konečně všichni, jež hanba nebo zlý čin vyhnaly z domova — ti se táhli do Říma jako do nějaké jímky.

Mnozí také vzpomínali na Sullovo vítězství, kdy viděli, jak z prostých vojáků se jedni stávají senátory, jiní takovými boháči, že trávili život v královském přepychu a blahobytu; každý si něco takového od vítězství sliboval, chopil-li se zbraně.

Mimoto i mládež, která na venkově při práci svých rukou strádala bídou, dávala, zlákána soukromými i veřejnými podporami, přednost městské zahálce před nevděčnou prací. Ti a všichni ostatní žili z všeobecného zla. Tím méně lze se divit, že lidé nuzní, zkažení a s velkými nadějemi, dbali o stát právě tak málo jako o sebe. A také ti, jejichž rodiče byli po Sullově vítězství proskřibováni, jimž byl vzat majetek a jejichž práva a svobody byly omezeny, pochopitelně očekávali s jinými myšlenkami výsledek války. Nadto všem, kdo patřili k jiným stranám než k straně senátu, bylo milejší, když stát bude otřesen, než aby jejich význam klesl. Tak se toto zlo po mnoha letech znovu obrátilo proti státu.

Když totiž za konsulů Gnaea Pompeja a Marka Krassa byla obnovena moc tribunů, začali mladí lidé, kterým se dostalo takové moci, s bezohledností svého věku a smýšlení napadat senát a bouřit lid a pak ho ještě více rozpalovat dary a sliby; tím se sami stávali váženými a mocnými. Jim se všemi silami stavěla na odpor většina šlechty, na oko v zájmu senátu, skutečně v zájmu své moci. Neboť abych stručně řekl pravdu, kdokoliv od té doby znepokojoval stát pod ušlechtilými záminkami — jedni, jako by hájili práva lidu, jiní, aby moc senátu co nejvíce zvětšili — všichni, předstíraje zájem o veřejné blaho, bojovali o vlastní svou moc. V tom zápolech neznali mez ani míru a obě strany zneužívaly bezohledně svého vítězství.

Když však byl Gnaeus Pompejus poslán do války

na moři a proti Mithridatovi, poklesla moc lidu a vliv několika jednotlivců vzrostl. Ti měli v rukou úřady, provincie a všechno ostatní; sami, ničím neohrožováni, se vzdávali a žili bez obav, ostatní však zastrašovali soudním stíháním, aby před úřady nenakládali s prostým lidem příliš mírně. Jakmile však se za nejistých poměrů naskytla naděje na převrat, zvedla se mysl lidu starým bojovným duchem. Kdyby byl Katilina z prvního utkání vyšel vítězně nebo nerozhodně, byla by jistě stát stihla velká pohroma a zkáza; ale ani oni, kdyby byli zvítězili, by toho nebyli mohli dlouho užívat, aniž by je, unavené a vysílené, někdo silnější nepřipravil o moc a svobodu.

A přece byli i mimo spiknutí lidé, kteří se zpočátku přidali ke Katilinovi. Jedním z nich byl Fulvius, syn senátora; jej dal otec z cesty přivésti zpět a usmrtit.

V Římě zatím Lentulus podle Katilinova příkazu pobuřoval buď sám nebo pomocí jiných všechny, o nichž podle chování nebo poměrů soudil, že jsou nakloněni převratu, a to nejen občany, nýbrž lidi jakéhokoliv druhu, jen když mohli být ve válce k užitku.

Proto uložil jakémusi Publiu Umbrenovi, aby vyhledal posly Allobrogů a aby je, bude-li to možno, pohnul k účasti na válce; domníval se, že při tísnivém zadlužení jejich obce i jednotlivců a protože je keltský národ od přírody bojovný, bude snadno možné přimět je k takovému rozhodnutí. Umbrena znala většina náčelníků obcí,

protože býval v Galii obchodníkem, a také on je znal. Proto hned, jakmile posly na fóru uviděl, se jich krátce vyptal, jak se vede jejich obci, a jako by litoval jejich postavení, se začal vyptávat, jak že doufají z takové bídy vyvázat. Když pak viděl, jak si nařikají na hrabivost úředníků, jak si stěžují na senát, že u něho nenacházejí pomoc, a že jen od smrti očekávají vysvobození ze svého soužení, řekl jim: „Já vám tedy, chcete-li být muži, ukážu způsob, jak byste unikli těmhle velkým nesnázím.“ Jakmile to řekl, jali se Allobrogové, plni největších nadějí, Umbrena prosit, aby se nad nimi slitoval, nic že není tak obtížné nebo nesnadné, co by s největší ochotou neučinili, jen když to jejich obec vysvobodí z dluhů. Zavedl je do domu Decima Bruta, protože stál blízko fóra a vzhledem k Sempronii nebyl spiklencům neznámý; Brutus byl tehdy totiž mimo Řím. Přizval si ještě Gabinia, aby své řeči dodal větší váhu. V jeho přítomnosti jim pověděl o spiknutí, jmenoval jeho účastníky a mimo ně i mnoho lidí všeho druhu, zcela nezúčastněných, aby povzbudil odvahu poslů. Když mu pak slíbili svou pomoc, propustil je domů.

Allobrogové však dlouho váhali, jak se mají rozhodnout: z jedné strany byly dluhy, záliba ve válčení, velký zisk z vytouženého vítězství, z druhé zase větší možnosti, politika bez rizika, místo nejisté naděje jistá odměna. Kolísali mezi obojím, ale konečně zvítězila šťastná sudba našeho státu. Svěřili tedy celou věc, jak se ji dověděli, Quintu Fabiovi Sangovi, jehož ochrany jejich kmen nej-

častěji užíval. Když se Cicero od Sangy o spiknutí dověděl, uložil poslům, aby předstírali horlivý zájem o spiknutí, aby vešli ve styk s jinými, aby pilně slibovali, a vynasnažili se, aby je co nejvíce odhalili.

V téže asi době docházelo v Přední i Zadní Galii a také v kraji picenském, v Bruttii a v Apulii k nepokojům. Lidé, které tam Katilina dříve poslal, dělali totiž nerozvážně a jakoby bez rozumu všechno najednou; nočními poradami, převážením zbroje a zbraní, překotnou horlivostí byli více postrachem než nebezpečím. Větší počet jich dal prétor Quintus Metellus Celer podle usnesení senátu vyslechnout a uvěznit; totéž učinil v Přední Galii Gajus Murena, který té provincii jako legát velel.

V Římě se však Lentulus s ostatními předními spiklenci v domnění, že mají připraveny velké síly, rozhodli, že jakmile dorazí Katilina s vojskem do kraje aefulského, tribun lidu Lucius Bestia vznesl ve shromáždění lidu stížnost na Ciceronova opatření a svalí vinu na tak hroznou válce na toho výtečného konsula; na toto znamení pak že během příští noci všichni ostatní spiklenci provedou každý svůj úkol. Měli prý to rozděleno tak, že Statilius a Gabinus měli s mnoha lidmi zapálit město na dvanácti vhodných místech najednou, aby ve zmatku bylo snáze možno se dostat ke konsulovi a k ostatním, o něž ukládali; Cethegus měl obsadit vchod do Ciceronova domu a násilně ho přepadnout a druží zase jiné, synové pak, kteří žili u svých

rodin, většinou urození, měli povraždit své otce; za všeobecného zděšení nad vraždami a požáry měli pak vyrazit ke Katilinovi. Za těchto příprav a jednání si Cethegus stále stěžoval na liknavost svých druhů, že váháním a odklady mají nejlepší příležitosti, že při tak nebezpečném podniku je třeba čínů a ne řečí, a že on sám, najde-li jen několik pomocníků, přepadne senát, byť ostatní otáleli. Jsa divoké povahy, prudký a odhodlaný, za nejlepší věc pokládal rychlost.

Allobrogové se však podle Ciceronova příkazu sešli prostřednictvím Gabinia s ostatními. Od Lentula, Cethega, Statilia a také od Kassia si vyžádali písemné přísežné prohlášení, aby je zapečetěné donesli svým spoluobčanům, jinak že by se sotva dali lehce získat pro tak vážnou věc. Všichni ostatní jim je nic netušíce vydali, Kassius slíbil, že tam zakrátko přijede osobně, a odcestoval krátce před posly z města. Lentulus s nimi poslal jakéhosi Tita Volturcia z Krotonu, aby Allobrogové, dříve, než se odeberou domů, utvrdili spojení s Katilinou výměnou slibů. On sám dal Volturciovi pro Katilinu list, jehož opis tu uvádím:

„Kdo jsem, se dozvíš od muže, jehož jsem k tobě poslal. Uvaž přece, v jak obtížném jsi postavení, a pamatuj, že jsi muž. Uvědom si, co vyžadují tvoje zájmy. Pomoc hledej u všech, i u těch nejnižších!“

K tomu připojil ústní vzkaz: Když již byl senátem prohlášen za nepřítele státu — z jakého důvodu

odmítá otroky? Ve městě prý je připraveno vše, co nařídil, nechť neotálí se svým příchodem.

Když věci dospěly tak daleko, přikázal Cicero, který od poslů o všem věděl, v noci určené k odjezdu prétorům Luciu Valeriu Flakkovi a Gaju Pomptinovi, aby na Mulvijském mostě výpravu Allobrogů vyčíhali a zatkli; vysvětlil jim celou věc, kvůli níž tam byli posíláni, v ostatním dovolil jednat, jak bude podle okolností třeba. Oni, zkušení vojáci, rozestavili bez hluku hlídky a obsadili podle rozkazu nenápadně most. Když na to místo přijeli poslové s Volturciem a když z obou stran zároveň se ozval válečný pokřik, poznali Keltové rychle, o co jde, a vzdali se bez prodlení prétorům. Volturcius nejdříve vyzýval ostatní k boji a bránil se mečem proti přesile, potom však, když ho poslové opustili, zapřísahal nejdříve úpěnlivě Pomptina, s kterým se znal, aby ho zachránil, a nakonec, vyděšen a zoufaje nad svým životem, se vzdal prétorům jako nějakému nepříteli.

Když to skončilo, oznámili všechno spěšně po poslech konsulovi. Ten však byl jat velkou starostí i radostí zároveň; radoval se, ježto věděl, že prozrazením spiknutí stát vyvázl z nebezpečí, na druhé straně zase mu bylo úzko, neboť byl na váhách, co je třeba učinit, když tak významní občané byli postiženi při nejhorším zločinu. Že jejich trest mu bude připsán k tíži a naproti tomu jejich nepotrestání že zahubí stát, o tom byl přesvědčen. Konečně vzmnuživ se dal k sobě povolat Lentula, Cethega, Statilia, Gabinia a také Caeparia z Terra-

ciny, který se právě chystal odejet do Apulie, aby tam bouřil otroky. Všichni přišli bezodkladně, kromě Caeparia, který krátce předtím odešel z domu a uprchl z města, když se dověděl o prozrazení. Lentula, protože byl prétozem, přivedl konsul sám vlastní rukou, ostatní přikázal zavést pod dozorem stráže do chrámu Svornosti. Tam svolal senát a do hojně navštíveného jeho shromáždění uvedl Volturcia a posly. Poručil také, aby tam prétor Flakkus přinesl schránku s dopisy, jež dostal od poslů.

Volturcius, vyslýchán o cestě, dopisech a nakonec, co zamýšlel a z jaké příčiny, předstíral zprvu jiné důvody a znalost spiknutí zapíral. Potom, když mu bylo poručeno, aby mluvil, ježto mu stát zaručuje beztrestnost, prozradil všechno, jak se co sběhlo, a vypověděl, že byv teprve před několika dny Gabiniem a Caepariem přibrán do spolku, neví nic více než poslové; to jen že slýchal od Gabinia, že Publius Autronius, Servius Sulla, Lucius Varguntejus a ještě mnozí jiní jsou v tom spiknutí. Totéž vypověděli i Keltové a Lentula, který zapíral, usvědčili dopisem a také tím, co říkával: že se v knihách Sibyliných předpovídá vláda tří členů rodu Korneliů nad Římem — Cinna a Sulla že byli dříve a jemu že je souzeno jako třetímu státu se pádem města; také prý je tento rok onen dvacátý od požáru Kapitolu, o němž věstci často podle znamení předpověděli, že bude zbrocen krví občanské války. Po přečtení dopisů, když předtím všichni byli uznali své pečeti, rozhodl

senát, že Lentulus, po složení svého úřadu, a stejně i ostatní mají být drženi ve volné vazbě. Byl tedy Lentulus odevzdán Publiu Lentulu Spintherovi, jenž byl tehdy aedilem, Cethegus Quintu Kornificiovi, Statilius Gaju Caesarovi, Gabinius Marku Krassovi a Caeparius, který byl krátce předtím z útěku přiveden zpět, senátoru Gnaeu Terentiovi.

Zatím dav, který byl původně z touhy po převratu až příliš nakloněn válce, změnil po prozrazení spiknutí své mínění, proklínal Katilinovy plány a do nebe vynášel Cicerona: jako by byl zbaven otroctví, oddával se radosti a veselí. Od ostatních válečných ukrutností si totiž sliboval spíše kořist než škodu, požár však pokládal za krutou, nesmírnou a pro sebe zvláště zhoubnou pohromu, protože všechen jeho majetek tvořily věci denní potřeby a oděv.

Následujícího dne byl senátu předveden nějaký Lucius Tarquinius, který prý se vydal ke Katilinovi a byl z cesty přiveden zpět. Když prohlásil, že bude vypovídat o spiknutí, bude-li mu zaručena beztrestnost, poručil mu konsul, aby pověděl, co ví. Řekl senátu asi totéž, co Volturcius: o chystaných požárech, o vraždění pořádaných občanů a o tažení nepřátel, a dále, že byl poslán Markem Krassem, aby Katilinovi sdělil, že se nemá lekat pro zatčení Lentula, Cethega a jiných spiklenců a že má tím více spěchat s pochodem k městu, aby tím vzkřísil odvahu ostatních a oni aby mohli být snáze vyproštěni z nebezpečí. Jakmile však vyslovil

jméno Krassa, muže urozeného, nesmírně bohatého a velice vlivného, pokládali to někteří za věc neuvěřitelnou a jiní, i když soudili, že je to pravda, přece měli za to, že v takových dobách je třeba člověka tak mocného spíše mírnit než dráždit, většina pak byla Krassovi ze soukromých styků zavázána — i jali se všichni najednou volat, že je to křivé obvinění, a žádali, aby o tom byla podána úřední zpráva. Rozhodl tedy senát po referátu Ciceronově za veliké účasti, že Tarquiniovo udání je pokládáno za křivé a on že má být podržen ve vazbě a nemá mu být dána možnost další výpovědi, pokud neudá, z čího návodu takovou lež vyslovil. Byli tehdy lidé, kteří soudili, že to udání nastrojil Publius Autronius, aby Krassus, byv jmenován, ve společném nebezpečí ostatní spíše svou mocí chránil; jiní říkali, že Tarquinia nastrčil Cicero, aby se Krassus podle svého zvyku neujímal pachatelů a nevyvolával ve státě zmatek. Já sám jsem později slyšel říkat Krassa samotného, že na něho tu velkou hanbu uvalil Cicero.

Tehdy však nemohli Quintus Katullus a Gajus Piso ani penězi ani domlouváním přimět Cicerona k tomu, aby s pomocí Allobrogů nebo jiného svědka byl proti pravdě jmenován Gajus Caesar. Oba totiž proti němu chovali hluboké nepřátelství — Piso proto, že jím byl obviněn v procesu pro vydírání, že dal neprávem popravit nějakého muže ze Zápádké Galie, Katulus hořel nenávistí, protože při ucházení o pontifikát, ve vysokém věku a po výkonu nejčestnějších úřadů, vyšel poražen od

mladičkého Caesara. Věc sama však vypadala pravděpodobně, protože se Caesar znamenitou štědrostí v soukromém životě a nesmírnými veřejnými dary velice zadlužil. Ale když nemohli konsula přimět k takové špatnosti, obcházelí sami jednotlivé lidi a nalhávali jim, co prý od Volturcia nebo Allobrogů slyšeli, a rozdmýchali proti Caesarovi velkou nenávist, že mu někteří římsští jezdci, kteří ve zbrani tvořili stráž okolo chrámu Svornosti, podníceni buď velikostí nebezpečí nebo prchlivou povahou, hrozili, když vycházel ze senátu, meči, aby tím jasněji projevíli svou oddanost státu.

Zatímco se tyto věci v senátě projednávaly a poslům Allobrogů a Titu Volturciovi byly po ověření jejich údajů určovány odměny, pobuřovali Lentulovi propuštěnci a někteří jeho chráněnci po ulicích řemeslníky a v městských čtvrtích otroky, aby ho násilím osvobodili, a jiní vyhledávali náčelníky band, kteří leckdy vyvolávali za peníze ve státě nepokoje. Cethegus zase prosil po poslech své propuštěnce a služebnictvo, lidí vybrané a vycvičené, aby v sevřeném útvaru se zbraní k němu pronikli.

Když se konsul dověděl o těchto přípravách, dal postavit stráž, jak to doba a poměry vyžadovaly, a senátu, který svolal, se otázal, co se má stát s těmi, kdo byli dáni do vazby; už krátce předtím o nich senát za velké účasti rozhodl, že jednali jako nepřátelé státu. Tu Decimus Junius Silanus, který byl první dotázán na mínění, protože byl tehdy nastávajícím konsulem, navrhl, aby ti, kdo

byli drženi ve vazbě, a dále Lucius Cassius, Publius Furius, Publius Umbrenus a Quintus Annius, budou-li dopadeni, byli popraveni. Později, pod dojmem řeči Gaja Caesara, prohlásil, že se připojuje k návrhu Tiberia Nerona, který radil, aby se o tom jednalo, až tu nebude tlak ozbrojené stráže. Caesar však, když na něho došlo a když se ho konsul otázal na jeho mínění, pronesl řeč tohoto obsahu:

„Je třeba, otcové a přisedlci, aby všichni, kdo se radí o nejasných věcech, byli prosti nenávisti, přátelství, hněvu i soucitu. Ne snadno spatří duch pravdu tam, kde tyto city vadí, a ještě nikdo ze všech lidí se neřídil citem i skutečnou potřebou zároveň. Napneme-li sílu ducha, bude mocný on, ovládne-li nás vášeň, zvítězí ona, duch nezmůže nic. Mnoho příkladů mohu uvést, otcové, kdy králové a národy, puzeni hněvem nebo soucitem, špatně se uradili. Chci však raději mluvit o tom, jak naši předkové proti tužbám svého srdce jednali moudře a správně. V makedonské válce, kterou jsme vedli s králem Perseem, zachoval se k nám stát rhodský, veliký a mocný, který vyrostl pomocí římského národa, nevěrně a nepřátelsky. Když se však po ukončení války o Rhodských jednalo, ponechali je naši předkové bez trestu, aby nikdo nemohl říci, že se do války pustili více pro jejich bohatství než pro jejich provinění. Stejně i ve všech válkách punských, kdy se Kartaginští často, jak v míru, tak i za příměří, dopouštěli mnohých ohavných skutků, nikdy sami nic podobného neučinili, byť i byla

příležitost: více toho dbali, co jich bylo důstojno, než toho, co se oněm právem mohlo stát. A to musíte mít i vy na mysli, otcové, aby vám zločin Publia Lentula a ostatních nebyl nad vaši důstojnost, abyste nedbali více svého hněvu než své pověsti. Neboť najde-li se trest jejich skutkům přiměřený, pak schvaluji to nové opatření; přesahuje-li však velikost zločinu všechny představy, navrhuji užít toho, co nám zákony skýtají.

Většina z těch, kdo přede mnou své návrhy pronesli, naříkala umnými a velikými slovy nad úpadkem státu; líčili, jak krutá je válka, co by čekalo poražené: loupeže panen a hochů, děti rvané z obětí rodičů, matky rodin, vydané zvůli vítězů, plenění chrámů i domů, vraždy a požáry a nakonec všude zbraně, mrtvá těla, krev a žal. Ale, pro nesmrtelné bohy, co bylo účelem takové řeči? Měla vás poštvat proti spiknutí? Jistě, kým věc tak velká a tak hrozná neotřásla, toho rozpálí řeč! Ale tak to není a žádnému člověku se bezpráví na něm spáchané nezdá být malým; mnozí je nesli tíže, než se patřl. Ale různí lidé mají různou volnost, otcové a přísedící. Když ti, kdo žijí ponořeni v temnu, se v hněvu provinili, málokdo to zví, jejich vážnost i postavení jsou stejně malé. Kdo však, nadáni velkou mocí, tráví život na význačném místě, těch činy znají všichni lidé. Tak v nejvyšším postavení je nejméně libovůle; ani přízeň ani nenávisť, zvláště však hněv se nesluší; co u jiných je zváno popudlivostí, to u mocných se jmenuje zpupnost a krutost. Já alespoň jsem toho názoru,

otcové a přísedící, že všechna muka jsou malá pro jejich zločiny — ale lidé si většinou pamatují to, co bylo naposled, a u lidí bohaprázdných zapomínají na jejich zločiny a zdlouha mluví o trestu, byl-li jen trochu tvrdší.

O Decimu Silanovi, muži tak statečném a odhodlaném, vím jistě, že to, co řekl, řekl z lásky k státu a že ve věci tak vážné se nedal vésti ani přízní, ani záští, tak znám povahu, tak znám i rozvahu toho muže. A přece se mi zdá být jeho návrh nekrutý — vždyť co by pro takové lidi mohlo být příliš kruté? —, nýbrž cizí našemu státu. Věru, buď strach nebo velikost toho porušení práva přiměly, Silane, tebe, nastávajícího konsula, abys navrhl nový způsob trestání. O strachu by bylo zbytečné hovořit, když, zvláště péčí našeho přeskvělého konsula, je tolik ochranných sil ve zbraní. O trestu pak mohu já alespoň říci to, co je v povaze věci, že v hoři a bídě je smrt úlevou soužení, ne utrpením; ona zahlazuje všechny lidské strasti, po ní není ani pro starost, ani pro radost místa.

Ale, při nesmrtelných bozích, proč jsi k svému návrhu nedodal, aby byli předtím dutkami potrestáni? Proto snad, že to Porciův zákon zakazuje? Vždyť jiné zákony také prikazují, že odsouzení občané nesmějí být připraveni o život, nýbrž mají být posláni do vyhnanství! Nebo proto, že je horší býti zbičován než býti usmrčen? Ale co je příliš trpké nebo příliš zlé pro lidi, usvědčené z takového činu? A jestli proto, že je to trest mír-

nější — jak to pak souhlasí, v menší věci se ohlížet na zákon, když ho ve větší nedbáš?

Ale, namítne se mi, kdo bude kárat to, co bude usneseno o zrádcích státu? Poměry, čas, náhoda, jejíž rozmar vládne národům. Tyhle postihne zaslouženě vše, ať bude usneseno cokoliv. Ale vy uvažte, otcové a přísedící, jak tím rozhodnete o jiných! Všechna špatná opatření vzešla z dob-
rých; když moc přejde na lidi toho neznalé nebo méně svědomité, přenese se to nové opatření z těch, kdo ho jsou hodni a pro něž je vhodné, na ty, kdo ho hodni nejsou a pro něž se nehodí. Lacedaemonští dosadili Athéňanům po jejich porážce třicet mužů, kteří měli řídit jejich stát. Ti začali nejdříve každého, kdo byl zlý a všeobecně nenáviděný, bez rozsudku popravovat. Lid se z toho radoval a říkal, že se to děje zaslouženě; později, když jejich zvůle pomalu vzrostla, zabíjeli podle svého rozmaru stejně dobré jako zlé a ostatní děsili hrůzou; tu porobení občané za pošetilou radost těžce pykali. Když za našich dob dal vítězný Sulla usmrtit Damasippa a jiné lidi toho druhu, kteří zmohutněli ke škodě státu — kdo tehdy nechválil jeho čin? Zločinní a pletichářští lidé, kteří bouřemi uvedli stát ve zmatek, byli, říkalo se, právem usmrceni. Ale ta věc byla začátkem veliké pohromy: neboť jakmile někdo zatoužil po něčím domě nebo dvorci a nakonec i jen po nádobě neb šatu, přičinil se, aby se onen ocitl v seznamu psanců. A tak ti, jimž Damasippova smrt udělala radost, byli o málo později sami odvléčeni a tomu vraždění

nebyl potud konec, pokud Sulla všechny své lidi nezahrnul bohatstvím. Nebojím se ovšem něčeho takového od Marka Tullia a za našich dob, ale ve velkém státě je mnoho a rozličných duchů. Možná, že v jiné době a za jiného konsula, který také bude mít vojsko po ruce, bude něco nesprávného pokládáno za správné; jakmile podle tohoto vzoru konsul podle usnesení senátu vytasí meč — kdo vytkne meze jeho konání nebo kdo ho ovládne?

Předkům našim, otcové a přísedící, nechyběla nikdy rozvaha a rozhodnost a také jim nebránila domýšlivost napodobit cizí zařízení, pokud jen byla osvědčená. Zbroj a vojenské zbraně převzali od Samnitů, odznaky úředníků většinou od Etrusků, zkrátka, cokoliv se jim kde u spojenců nebo nepřátel zdálo být vhodným, to přehorlivě doma zaváděli; raději chtěli napodobit, než dobrým závidět. Zároveň však napodobili řecký obyčej a trestávali občany bitím a odsouzené popravovali. Když pak stát vypsěl a s množstvím občanů zesílily i politické strany, začali být pronásledováni nevinní a začaly se dít i jiné věci toho druhu. Tehdy byl vydán zákon Porciův a jiné zákony, jimiž bylo odsouzeným dovoleno odejít do vyhnanství. Tento důvod, otcové a přísedící, pokládám za zvláště důležitý, abychom nesahali po nových opatřeních. Věru, více rozhodnosti a rozvahy měli ti, kdo malými prostředky vytvořili tak velikou říši, než my, kteří to dobré dílo sotva dovedeme udržet.

Mají tedy snad podle mne být propuštěni a mají posílit Katilinovo vojsko? Naprosto ne. Navrhuji

však toto: jejich majetky budtež zabaveny, oni sami budtež uvězněni po municipiích, která jsou nejsilnější; nikdo nechť o nich více nepodává návrhy v senátě a nejedná s lidem; o tom, kdo by proti tomu jednal, nechť senát vyřkne, že jedná proti státu a proti veřejnému blahu."

Když Caesar domluvil, přidávali se ostatní pouhým slovem k tomu či k onomu. Ale Markus Porcius Kato, byv dotázán na názor, měl takovouto řeč:

„Zcela různé jsou moje myšlenky, otcové a přísedící, když se zamyslím nad poměry a naším nebezpečným postavením a když uvážím, jak zde mnozí hlasovali. Zdá se mi, že se vyslovovali o potrestání těch, kdo se chystali válčit proti své vlasti, rodinám, oltářům i krbům — stav věcí však nás vybízí, abychom se spíše před nimi chránili, než abychom rokovali, na čem se o nich máme usnést. Neboť ostatní zlé skutky můžeš stíhat tehdy, když byly spáchány, u tohoto však, neučiníš-li opatření, aby se nestal, marně se budeš dovolávat soudů: po pádu města nic nezbyvá poraženým.

Ale, při nesmrtelných bozích, k vám volám, kteří jste vždy o své domy, dvorce, sochy, obrazy dbali víc než o stát: chcete-li, aby vám zůstalo to, na čem tak lpíte, ať už je to cokoliv, chcete-li svým zálibám zajistit klid, pak se už jednou probudte a ujměte se zájmů státu! Nejde o daně ani o křivdu na spojencích — svoboda a naše životy jsou v sázce! Již často jsem, otcové a přísedící,

obšírně v tomto sboru mluvil, často jsem žaloval na rozmařilost a chamtivost našich spoluobčanů a mnozí lidé jsou proto mými odpůrci — já, který jsem sobě a svým myšlenkám žádný poklesek neprominul, jsem nesnadno odpouštěl nevázanost a špatnost jiných. I když jste mých výstrah málo dbali, stát byl přece pevný; jeho síla snesla vaši lhostejnost. Nyní však nejde o to, zda žijeme mravně či ne, jak velká a slavná je moc římského lidu, nýbrž o to, zda všechno to, ať už je to jakkoliv ceněno, bude v budoucnu naše či nám s nepřáteli společné.

A tu mi někdo mluví o mírnosti a soucitu? Věřu, již dávno jsme zapomněli pravá pojmenování věcí: proto, že se plýtvání cizím majetkem nazývá štědrostí a drzá odvaha k špatnostem statečností, proto dospěl stát tak daleko. Nechť jsou, když už je to zvykem, štedří z majetku spojenců, nechť jsou milosrdní k rozkrádačům státních peněz, ale naší krví ať neplýtvají, a šetříce několik zločinců, ať všechny dobré neuvedou v záhubu.

Krásně a důmyslně vykládal právě Gajus Caesar v tomto shromáždění o životě a smrti, pokládaje, jak myslím, za nesprávné to, co se tvrdí o podsvětí, že totiž, odloučení od dobrých, zlí sídlí na místech ohavných, divokých, zpustlých a strašných. Proto navrhl, aby jejich majetky byly zabaveny a oni sami aby byli vězněni po municipiích — zřejmě ze strachu, aby je, kdyby byli v Římě, buď účastníci spiknutí nebo k tomu zjednaná banda násilím nevyprostili. Jako kdyby zlí a zločinní lidé byli

jenom ve městě, a ne po celé Itálii, nebo jako kdyby drzost nedokázala více tam, kde jsou menší prostředky k obraně. Proto je tento návrh zřejmě marný, bojí-li se on jejich nebezpečnosti. Jestli se však za tak velkého strachu všech on jediný nebojí, pak je tím více třeba, abych já se bál za sebe i za vás. A proto, když rozhodnete o Publiu Lentulovi a ostatních, pak, tím si buďte jisti, rozhodnete zároveň o vojsku Katilinovu a o veškerých spiklencích. Čím odhodlaněji tu budete jednat, tím nejistější bude jejich odvaha; uvidí-li však, že sebe méně váháte, hned tu budou všichni plni drzosti.

Nedomnívejte se přece, že naši předkové zbraní udělali náš stát z malého velkým. Kdyby tomu tak bylo, měli bychom jej o mnoho skvělejší — neboť spojenců a občanů a také zbraní a koní máme větší počet než oni. Ale jiné věci to byly, které je udělaly velkými a které nám vesměs chybí: doma svědomitá péče, venku spravedlivý výkon vlády, při porádách svobodná mysl, nespoutaná ani vinou, ani vášní. Místo nich máme rozmařilost a hrabivost, ve veřejném životě nedostatek, v soukromí nadbytek, velebíme bohatství, holdujeme zahálce, mezi dobrými a zlými není rozdílu, všeho, co má být odměnou ctnosti, se zmocnila ctižádost. A není divu; když každý z vás se jen podle svých zájmů rozhoduje, když doma jste otroky rozkoši a zde peněz a přízně, pak se stane, že dojde k útoku na opuštěný stát.

Ale nechám toho. Nejvznešenější občané se spikli, že zapálí rodné město, keltský kmen, nej-

většího nepřítele všeho římského, si přibírají k válce, vůdce nepřátel s vojskem nám stojí v týle — a vy i nyní váháte a jste na rozpacích, co máte počít s nepřáteli ve městě lapenými? Radím, abyste se slítovali — mladí pánové se provinili z ctižádosti — a pošlete je i se zbraní pryč! Jen aby se vám tahle dobrota a soucitnost nezvrhla v utrpení, jestli se chopí zbraní. Ovšem, postavení je zlé — ale vy se ho nebojíte! Ba bojíte, a nesmírně! Ale z nerozhodnosti a malomyslnosti čekáte jeden na druhého a váháte, spoléhajíce samozřejmě na nesmrtelné bohy, kteří tento stát již často v největších nebezpečích ochránili. Ale ne sliby a babskýmí modlitbami se získává pomoc bohů! Jen bdělostí, příčinlivostí a rozumnou úvahou dojde vše k dobrému konci. Kdo se však oddá nedbalosti a lenosti, ten marně bude vzývat bohy — hněvivě naň zanevrou.

Za našich předků přikázal Aulus Manlius Torquatus ve válce s Kelty usmrtit svého syna, protože proti rozkazu bojoval s nepřítelem, a skvělý ten jinoch smrtí pykal za nezkratnou odvahu — a vy jste na váhách, jak rozhodnout o nejbídnějších zrádcích? Ovšem, vždyť všečen ostatní jejich život vyvažuje tento zločin! Věru, ušetřte důstojnosti Lentulovy, jestli on sám kdy šetřil svého studu, své pověsti a bohů nebo lidí! Odpusťte Cethegovu mládí, ačli již podruhé nezačal boj proti vlasti! A co mám říkat o Gabiniovi, Statiliovi, Caepariovi? Kdyby ti byli kdy na něco brali ohled, nebyli by kuli takové pikle proti státu.

A konečně, otcové a přísedící, při Herkulovi, kdyby ještě zbývalo místo pro nějaké pochybení, rád bych připustil, aby vás sama zkušenost napravila, když slovy pohrdáte. Ale jsme obklíčeni ze všech stran: Katilina s vojskem nám po hrdle sahá, jiní nepřátelé jsou v našich hradbách, ba i v srdci města, nic nelze potajmu připravit ani ujednat — a proto je tím více třeba spěchat.

Můj návrh zní proto takto: Protože ohavnými úklady zločinných občanů přišel stát do největšího nebezpečí a protože oni byli údaji Tita Volturcia a posílů Allobrogů usvědčeni a také doznali, že připravovali vraždění, požáry a jiné ohavné a strašné skutky proti občanům a vlasti, budiž na těch, kdo se přiznali, jakožto na pachatelích hrdelního zločinu, při činu přistižených, podle obyčeje předků vykonán trest smrti.“

Když Kato usedl, chválili všichni bývalí konsulové a mnozí senátoři jeho návrh a do nebe velebili jeho mužnost; na sebe volajíce, nazývali se navzájem zbabělci a Kato tu stál jako slavný a veliký muž. Senát se usnesl tak, jak on to navrhl.

Mně však, který jsem mnoho četl a mnoho slyšel o přeslavných činech, jež římský národ doma i v poli, na moři i na souši vykonal, zachtělo se vyzkoumat, co vlastně nejvíce tak velké výkony umožnilo. Věděl jsem, že často jen s malým hloučkem bojovali proti velkým plukům nepřátel, bylo mi známo, že s nepatrnými prostředky válčili proti mocným králům a že nadto často snášivali nepřítelův osudu, že výmluvností Řekové a válečnou

slávou Keltové Římany předčili. A když jsem mnohé uvážil, utvrdil jsem se v tom, že to všechno dokázala mimořádná schopnost několika občanů a tím že se stalo, že chudoba překonala bohatství a malý počet množství. Když potom občanstvo bylo pokáženo přepychem a zahálkou, tu zase stát svou silou dokázal snést nemravy vojevůdců a úředníků. Avšak jako když se vyčerpá plodnost matky, po dlouhé časy zrodil Řím sotva koho svou zdatností skutečně velikého. Za mé paměti však žili dva mužové vynikající zdatností, byť rozdílných mravů, Markus Kato a Gajus Caesar. Když mne k nim sám předmět vyprávění přivedl, nehodlám je pominout mlčením, aniž bych objasnil, pokud toho budu schopen, povahu a způsoby obou.

Nuže, rodem, stářím i výmluvností si byli téměř rovni, stejná byla velikost ducha i sláva, ale u každého jinak. Caesar byl za velikého pokládán pro svou dobročinnost a štědrost, Kato pro bezúhonný život. Onen se stal slavným laskavostí a milosrdenstvím, tomuto získala vážnost jeho přísnost. Caesar si získal proslulost tím, že dával, pomáhal, odpouštěl, Kato tím, že v ničem nepovoloval. Jeden byl útočištěm nešťastných, druhý byl pohromou zlých. U onoho chválili přístupnost, u tohoto neoblomnost. A nakonec, Caesar se řídil zásadou být stále činný a bdělý, v úsilí o zájmy přátel zanedbával vlastní, nic neodříkal, co bylo hodno darování, pro sebe toužil po velké moci, vojsku a po nové válce, v níž by se jeho zdatnost mohla zaskví. Katonovo úsilí zase platilo ukázněnosti,

slušnosti a především přisnosti. Soutěžil ne s bohatým v bohatství a s vlivným ve vlivu, nýbrž se zdatným ve schopnosti, s ukázněným v zdrženlivosti, s bezúhonným v nezištnosti. Chtěl raději být dobrým než se jím zdát; tak čím méně slávu hledal, tím více ho provázela.

Potom, když se senát, jak jsem již řekl, přiklonil k návrhu Katonovu, pokládal konsul za nejlepší předstihnout noc, jež nadcházela, aby se v mezidobí nestalo nic nového, a přikázal triumvirům, aby připravili, čeho bylo třeba k popravě. Po rozestavení stráží odvedl sám Lentula do vězení, s ostatními totéž udělali prétoři.

V žaláři je místo, zvané Tullianum, k němuž se poněkud stoupá nalevo, vyhloubené asi dvanáct stop pod zemí. Ze všech stran je uzavírají stěny a shora klenba, držená kamennými oblouky. Zpustlostí, tmou i zápachem je jeho vzhled odpuzující a hrozný. Když byl do tohoto místa Lentulus spuštěn, zardousili ho tam smyčkou jako mstitelé hrdelních činů ti, jimž to bylo uloženo. Tak ten patricij z přeslavného rodu Korneliů, který míval v Římě moc konsulskou, došel konce života hodného jeho mravů i činů. Na Cethegovi, Statiliově, Gabiniově a Caepariovi byl trest smrti vykonán týměž způsobem.

Zatímco se toto dalo v Římě, sestavil Katilina ze všeho vojska, které jednak sám přivedl a jednak Manlius měl, dvě legie; jejich kohorty doplnil podle počtu vojáků. Potom, když přišel nějaký dobrovolník nebo účastník spiknutí do tábora,

rozděloval je stejnoměrně a doplnil tak v krátké době legie alespoň početně, ač na počátku neměl více než dva tisíce mužů. Ale z celého toho množství byla jen asi čtvrtina opatřena vojenskými zbraněmi, ostatní měli, jak se kdo náhodou vyzbrojil, oštěpy a kopí, a jiní zaostřené kůly.

Když se však blížil Antonius s vojskem, táhl Katilina pohořím a přibližoval se s táborem tu k Římu, tu ke Galii, aniž dal nepříteli příležitost k utkání. Doufal, že v nejbližších dnech bude mít veliké vojsko, jakmile druhové v Římě provedou jeho plány. Zatím odmítal všechny příslušníky stavu otrockého, jichž se k němu zpočátku mnoho sbíhalo, neboť se spoléhal na prostředky spiknutí a zároveň pokládal za nevhodné pro své záměry, kdyby se zdálo, že věc občanstva spojil s uprchlými otroky.

Ale když došla do tábora zpráva, že v Římě bylo spiknutí odhaleno, na Lentulovi, Cethegovi a ostatních, jež jsem shora uvedl, že byl vykonán trest smrti, vytratila se většina z těch, jež do války vlákala naděje na kořist nebo záliba v nepokojích. Ty, kteří zbyli, zavedl Katilina přes drsné pohoří spěšnými pochody do kraje pistorijského, aby tajně unikl po postranních stezkách do Zaalpské Galie. Ale Quintus Metellus Celer ležel se třemi legiemi v Picensku a z obtížného Katilinova postavení soudil, že podniká právě to, co jsem řekl. Proto, jakmile se od zběhů dověděl o jeho pochodu, vyrazil spěšně se svým vojskem a utábořil se na samém úpatí hor, kudy onen musel sestoupit na

spěšném pochodu do Galie. Ale ani Antonius nebyl daleko, sledoval ho přece na jeho útěku rovnějšími krajinami s velkým vojskem, připraveným k útoku. Když tedy Katilina viděl, že je sevřen horami a vojenskými sbory nepřátel, že ve městě jeho věc dopadá špatně a že nemá naději ani na únik, ani na posilu, usoudil, že v takovém postavení je nejlépe zkusit válečné štěstí, a rozhodl se, že se s Antoniem utká co nejdříve. Svolav tedy vojsko, měl k němu řeč tohoto obsahu:

„Vojáci, ze zkušenosti vím, že slova odvahy nepřidají a že velitelovou řečí se ani mdlé vojsko nestane rázným ani bázlivé statečným. Kolik odvahy má kdo v duchu od přírody nebo návykem, tolik se jí obvykle v boji projeví. Koho ani sláva ani nebezpečí nevzpruží, toho je marné pobízet: strach v duši mu ucpává sluch.

Ale já jsem vás svolal, abych vám některé věci připomenul a abych vám zároveň vyložil důvod svého rozhodnutí. Víte přece, vojáci, jakou pohromu přinesla Lentulova nerozumnost a váhavost jemu i nám a jak se mi za čekání na pomoc z města stalo nemožným pochodovat do Galie. Jak vážný je nyní stav naší věci, to víte všichni stejně jako já. Dvě nepřátelská vojska, jedno od Říma, druhé od Galie, nám stojí v cestě. Zůstat déle v těchto místech, v tom nám brání při nejlepší vůli nedostatek obilí a jiných potřeb. Kamkoliv bychom chtěli jít, všude si musíme razit cestu mečem. A proto vás vybízím, abyste byli stateční a odhodlané mysli, a až půjdete do boje, abyste pamatovali, že bohat-

ství, čest, slávu a také svobodu i vlast nesete ve svých pravicích. Zvítězíme-li, budeme mít všechno zajištěno, nadbytek zásob, municipia i osady nám budou otevřeny. Jestli však ze strachu ustoupíme, obrátí se právě to vše proti nám; žádné místo, žádný přítel nebude chránit toho, koho nechránila jeho zbraň.

Ostatně, vojáci, nás a je nežene táž nutnost: my bojujeme za vlast, za svobodu, za život, oni mají bojovat docela zbytečně za moc několika lidí. Proto na ně, pamětlivi dávné odvahy, tím statečněji udeřte!

Mohli jste s největší hanbou trávit život ve vyhnanství. Leckdo z vás mohl v Římě, ztratit všechno, čekat na cizí pomoc. Protože všechno to se zdálo být hanebným a pro muže nesnesitelným, rozhodli jste se dát touto cestou. A tu-li chcete opustit, je k tomu třeba odvahy. Jedině vítěz může válku zaměnit za mír. Neboť hledat spásu v útěku, kdy zbraň, chránící tělo, se od nepřátel odvrací, to je opravdu šilenství. Vždy hrozí v bitvě těm největší nebezpečí, kdo se nejvíce bojí. Odvaha je tu hradbou.

Ale když na vás hledím, vojáci, a když pomyslím na vaše činy, zmocňuje se mne velká naděje ve vítězství. Vaše smýšlení, váš věk i vaše statečnost mi dodávají důvěru, a také nezbytí, jež i bázlivé činí statečnými. Tomu, aby nás přesila nepřátel mohla obklíčit, brání stísněnost místa. Kdyby však přece štěstí nemělo přát vaší odvaze, pak dbejte, abyste nepadli nepomstění nebo abyste se

nedali v zajetí zabít jako dobytek, místo abyste, bojující jako muži, ponechali nepřátelům krvavé a žalostné vítězství“

Když takto promluvil, dal, vyčkav chvíli, zatroubit znamení a svedl sešikované řady na rovinu. Pak dal odvésti všechny koně, aby při stejnosti nebezpečí měli vojáci více odvahy, a sám pěší seřadil vojsko podle místa a počtu. Protože totiž rovina ležela mezi horami zleva a strmou roklí zprava, postavil do čela osm kohort, korouhve ostatních umístil jako zálohu hustěji do pozadí. Z nich převedl do prvního šiku centuriony, vesměs vybrané a zkušené vojáky, a dále z prostých vojnů všechny nejlepší a řádně ozbrojené. Gaju Manliovi přikázal velení na pravém křídle, nějakému muži z Faesul na levém. Sám se postavil s propuštěnci a vozatajci v blízkosti korouhve s orlem, kterou prý mívával ve svém vojsku Gajus Marius za války s Kimbry.

Na druhé straně zase svěřil Gajus Antonius, který se pro onemocnění nohou nemohl bitvy zúčastnit, vojsko legátu Marku Petrejovi. Ten do čela postavil kohorty vysloužilců, které kvůli nepokojům povolal do služby, a za ně do zálohy ostatní vojsko. On sám je na koni objížděl a oslovoval každého jménem; vybízel je a napomínal, aby pamatovali, že bojují proti nevyzbrojeným loupežníkům za vlast, za své děti, oltáře a krby. Protože jako starý voják sloužil přes třicet let ve vojsku jako tribun nebo praefekt nebo legát nebo prétor s velkou ctí, znal osobně většinu z nich i jejich

udatné skutky; jejich připomínáním podněcoval odvahu vojáků.

Po vyšetření všeho dal Petrejus zatroubit znamení a rozkázal, aby kohorty zvolna postupovaly vpřed; totéž učinilo i vojsko nepřátel. Když se dostali tam, kde lehké útvary mohly zahájit boj, vrhli se všichni s obrovským křikem přímo proti sobě; neužili ani oštěpů, boj byl veden meči. Vysloužilí vojáci, pamětlivi staré odvahy, útočili prudce zblízka, oni jim však beze strachu odolávali; boj byl veden s největším úsilím.

Katilina se zatím pohyboval s lehce ozbrojenou družinou v prvních řadách, pomáhal těm, kdo byli v tísní, zdravé stavěl na místo raněných, všeho si všímal, sám mnoho bojoval a často nepříteli skolil: plnil povinnosti statečného vojáka i dobrého velitele zároveň.

Když Petrejus viděl, že Katilina proti jeho očekávání bojuje s velkým úsilím, zavedl prétorskou kohortu do samého středu nepřátel a pobíjel je, zmatené a rozptýleně se bránící; pak napadl ostatní z obou boků. Manlius a onen muž z Faesul padli bojující v prvních řadách.

Když Katilina viděl, že jeho vojsko je poraženo a on že zůstal sám s nemnoha lidmi, vrhl se, pamětliv svého původu i své bývalé důstojnosti, do nejhustšího davu nepřátel a tam byl bojuje skolen.

Teprve když se bitva skončila, bylo opravdu možno poznat, kolik odvahy a kolik statečné mysli bylo v Katilinově vojsku, neboť téměř každý to místo, které zaživa v boji držel, po smrti kryl svým

tělem. Jen někteří, jež prétorská kohorta vytlačila ze středu, padli poněkud rozptýleněji, ale i oni všichni s ranami na přední části těla. Katilina byl nalezen daleko od svých mezi mrtvolami nepřátel; ještě slabě dýchal a i nyní podržel ve tváři výraz divokosti, který míval zaživa. Konečně nebyl z celého toho množství ani v boji, ani na útěku žádný na svobodě zrozený občan zajat: tak stejně málo šetřili všichni životů svých i nepřítelových.

Ani vojsko římského národa tehdy nedobylo radostného a nekrvavého vítězství, neboť právě ti nejstatečnější buď padli nebo vyvázli s těžkými ranami. Mnozí však, kdo vyšli z tábora ze zvědavosti nebo za kořistí, obracejíce mrtvoly nepřátel, nacházeli tu přítele, tu hosta nebo příbuzného a leckdo tu také poznávali své osobní nepřátele. A tak v celém vojsku panoval různě jásot a žal a nářek a smích.